

Vystoupení dr. Kopicové na XXXIII. Sněmu AV ČR dne 16. prosince 2008

Vážený pane předsedo, vážené členky a členové Akademického sněmu, dámy a pánové;

třicátý třetí volební Sněm Akademie věd se schází v době bouřivých diskuzí o změnách, které v českém výzkumu probíhají. Ostatně i programová prohlášení kandidátů jsou do značné míry zaměřena na vymezení jejich vztahu k těmto změnám, k Reformě systému výzkumu, vývoje a inovací, k novele zákona č. 130/2002 Sb. Dovolte proto, abych se ve svém vystoupení k těmto změnám alespoň stručně vyjádřila.

První otázka, která přímo či nepřímo vždy zazní, je – jsou tyto změny vůbec potřeba? A pokud jsou, je třeba, aby byly tak rychlé a rozsáhlé? Odpověď na to zní třikrát ano.

Naše země ztratila řadu let v oblasti výzkumu, vývoje a inovací, jichž měla využít na přípravu na vstup do Evropské unie v roce 2004 se všemi důsledky. Tento vstup přinesl nejen desítky miliard korun ze strukturálních fondů, ale i dost zásadní změnu pravidel rozdělování prostředků na tuto oblast. I v současné době, když je obrazně řečeno pět minut po dvanácté, panuje okolo Reformy a souvisejících změn řada mýtů. Pojďme se na ty tři z nich společně alespoň stručně podívat.

Mýtus první se týká definic výzkumu a vývoje. Od 6. srpna 2008 platí nařízení Komise Evropských společenství číslo 800, které rozlišuje jen základní výzkum, průmyslový výzkum překládaný také jako aplikovaný výzkum (industrial research) a vývoj. Toto nařízení je nadřazené národní (české) legislativě a stejně jako v Rámci Společenství pro státní podporu výzkumu, vývoje a inovací z roku 2006 v něm chybí tzv. neprůmyslový vývoj a další kategorie. Můžeme si myslet, že to není správné, ale nemohu nepoznamenat, že v roce 2006, kdy se tyto otázky v Bruselu řešily, byla Rada pro výzkum a vývoj jediná instituce v České republice, která na budoucí problémy důrazně upozorňovala. V tuto chvíli nelze dělat nic jiného, než se přizpůsobit. Současný stav bude platit do roku 2013. Soustředme se tedy na to, jak využít příležitostí a minimalizovat negativní důsledky. Je jasné, že to v řadě oblastí, jako například zdravotnictví, kultura a další nebude jednoduché, ale opravdu v tuto chvíli jinou možnost nemáme.

Mýtus druhý se týká změny institucionální podpory výzkumu. Asi málokdo si uvědomuje, že důležitým, i když ne jediným důvodem pro změnu způsobu institucionálního financování, jsou opět nová evropská pravidla. V případě, že bychom pokračovali od roku 2012 již potřeby podporou výzkumných organizací formou výzkumných záměrů, musely by být odsouhlaseny neboli notifikovány Evropskou komisí. Zjednodušeně řečeno by u každého nového výzkumného záměru navazujícího na dosavadní Komise zkoumala, zda je v souladu s jejími pravidly, zda jde o základní výzkum či nikoliv atd. Tato notifikace již nyní probíhá u všech výzkumných programů, přičemž u jednoho programu trvá přes rok a představuje obrovskou administrativní zátěž, která je nezdědkou hlavním důvodem nečerpání účelových výdajů na výzkum a vývoj.

Každý si jistě dovede představit, jak dlouho by trvala notifikace stovek výzkumných záměrů. Rada tedy stála před rozhodnutím, zda institucionální podporu výzkumným organizacím výrazně zredukovat na polovinu až třetinu tak, aby se týkaly je teoretického základního výzkumu (a ostatní prostředky poskytovat např. účelově), nebo zda změnit způsob podpory na normativní obdobně, jako je financováno např. vzdělávání na vysokých školách. I s vědomím rizik a nedostatků financování výzkumných organizací podle jejich výsledků jsme zvolili tuto možnost s řadou korekčních mechanismů. Druhá možnost, tj. nic neměnit, by totiž při několikaleté přípravě výzkumných záměrů, jejich hodnocení v ČR a notifikaci v EU s velkou pravděpodobností znamenala, že od roku 2012 by byly výzkumné organizace bez institucionální podpory. Zaměřme proto, prosím, další diskuzi na to, jak normativní způsob co nejvíce zlepšit tak, aby zajišťoval prostředky vynikajícím týmům a organizacím, kterých v Akademii věd je dostatek.

Mýtus třetí je o snižování podpory základního výzkumu. Nebudu zde opakovat to, co již bylo mnohokrát řečeno, totiž že Reforma je zaměřena na aplikovaný výzkum a vývoj prostě proto, že jak sám název „Reforma“ napovídá, ta mění to, co nefunguje. Ve skutečnosti je tomu naopak, Reforma a navazující změny povedou ke zvýšení výdajů na základní výzkum a to alespoň ze tří dobrých důvodů. První z nich je ten, že v účelové podpoře základního výzkumu grantovým systémem již musí být hrazeny i mzdy. Pokud by nebyly, jsou ve veřejné soutěži zvýhodněny výzkumné organizace. Druhým důvodem je to, že zejména v některých oblastech, například části lékařského výzkumu, je to jedna z mála cest, které nám zbývají na zachování jejich podpory. A konečně třetí důvod je ten, že Česká republika dává na základní výzkum menší podíl státních výdajů, než většina jiných zemí. Problém řešený Reformou není v podílu základního výzkumu, ale v tom, že prostředky určené na aplikovaný výzkum a vývoj jsou použity na aktivity, které s výzkumem často vůbec nesouvisí a vykázány jsou jako výdaje na základní výzkum končící zprávami, podivnými studiemi pro ministerstva atd.

Jak Reformu, tak novelu zákona č. 130/2002 Sb. bychom s trochou nadsázky mohli označit jako splátku starých dluhů. Věci, které obsahují, byly totiž opakovaně v řadě minulých politik a jiných dokumentů deklarovány – a tím to také bohužel skončilo. Mezitím nám jako zemi obrazně řečeno ujel vlak a jen se snažíme vyrovnat s novými podmínkami. Těch změn, které nejsou ovlivněny pravidly EU, je v navržené novele minimum – z těch klíčových je to zejména zřízení Technologické agentury ČR. To je ale současně s příležitostí o těch změnách seriózně diskutovat a zvolit pro český výzkum to nejlepší řešení.

Ať již dnes zvolíme z obou kandidátů kohokoliv, přeji novému předsedovi či předsedkyni Akademie věd, aby dovedli využít obrovského potenciálu jejích ústavů, týmů i vědců, aby dovedli formulovat aktivní politiku Akademie věd založenou na konstruktivních řešeních tak, aby se v ní rozvíjel excelentní výzkum a spolupráce s vysokými školami a podniky na straně jedné a Radou pro výzkum a vývoj a dalšími orgány na straně druhé.